

mesét. A hagyomány tehát az alkotó mesemondókat is köti. Ezért van aztán, hogy a hallgató a legegényibb mesét is hagyományosként fogja fel.

A hagyománytalanság mindig részleges és az egyéni invenció is befut valamiképpen a hagyományosság utcájába. Enélkül nem lehet meg egyetlen mesemondó sem, ez olyan vezérfonal, amelyre az alkotó mesemondó egyéni invencióit felfűzi.

Másfelől viszont azt is elmondhatjuk, hogy a leghagyományosabb és legkönnyebben tipologizálható mese hagyományossága is viszonylagos és részleges. Mert hiszen az egységes világlátást megvalósító mesében (melyet egyébként a leghagyománytalnabb is megvalósít) a típuson belül az epizódok, ezeken belül a motívumok utólérhetetlen és kinyomozhatatlan mozgása miatt nincs két egyforma mese, minden változat: új mese. Vagyis az alaptörvény a mozgásban megvalósuló szabadság és variálás. Ez teszi lehetővé azt, amit Van Gennep így fogalmazott meg „A népköltészet alig változik, mégis rendkívül változatos.” Ez pedig a szóbeliségből adódik. Az emlékezés szelektáló és felejtő jellege épp úgy benne van, mint a felejtést ellensúlyozó merész asszociációs készség.

Ezek a tények arra készítetnek, hogy azt a bizonyos variánst és invariánst ne tekintsük másnak, mint szükséges hipotézisnek.

Nagy Olga

A Dunakanyar, a természet ajándéka

Felhőtlen égbolt esetén, egy űrhajóról nézve a Kárpátok nagyszerű koszorúja segítségével több ezer kilométer távolságból is felfedezhetjük Magyarországot a Föld felszínén. Ezer évig a Kárpátok gerincvonala volt egyben az ország politikai határa is. A második évezred küszöbén egyharmadára zsugorított országunkat a Dunakanyar merész ívét keresve találhatjuk meg Európa vagy a Föld hegy- és vízrajzi térképén.

Hogyan keletkezett a Dunakanyar? Hazánk mai felszínét a földkéreg ismétlődő függőleges és vízszintes elmozdulásai hol tengerrel borították, hol a külső erők (szél, víz, fagy stb.) pusztításának vagy feltöltő tevékenységének a színtere volt. A geológiai Óidőben és Középidőben képződött magmatikus és üledékes kőzeteket a kárpáti hegységképződés mozaikszerűen összetörte, azok helyenként megemelkedtek, másutt a mélybe süllyedtek. A hegységképződést heves vulkánosság kísérte. A süllyedő medence peremén, minthogy 20-15 millió évvel ezelőtt, a miocén időkben keletkezett Európa legszebb vulkáni koszorúja: a Visegrádtól induló és a Hargitában végződő vulkánosorozat. A Harmadidő végére a medence területét úgyszólván teljes egészében sekélyvízű tenger borította. A Pannon-tengerből csak kisebb területek emelkedtek ki, ilyen „sziget-hegység” volt többek között a Visegrádi-szoros környéke is. A Kárpátok felgyűrődése az egész területet felemelte. A tenger édesedő, szakadozott beltóvá alakult, majd végleg levonult. Maradék vizeit az Észak-nyugaton megjelenő Ós-Duna vezette le a Dunántúlon és az Alföldön keresztül, ÉNY – DK irányban, medrét sűrűn változtatva, a Vaskapu felé. A Dunánúli-középhegység lassú emelkedése azonban ÉK-i irányba terelte: az Ós-Duna az akkor még összefüggő Visegrádi-hegység és a Börzsöny vulkánikus halomvidékén keresett és vágott utat magának.

Megkezdődött a küzdelem a hegyek és a folyamóriás között. Teméntelen hordalékkal véste, mélyítette a medrét a Duna, lépést tartva a térszín lassú, de állandó emelkedésével. A mindenkori éghajlati viszonyoknak megfelelő vízmennyiségből időszakonként csak meder-szélesítésre futotta, máskor, tartósan száraz periódusokban a kiszélesedő árterületeket árvíz idején kavicsstakaróval borította. Ezek a szakaszok különösen a

jégkorszakok idején sűrűn váltakoztak, lépcsőzetes, terasz-szerű lejtőket alakítva ki a folyót kísérő hegyoldalokban. A felszín hátrahagyott folyami kavicsainak tanúsága szerint folyóterasz (egykori dunai ártér!) a Nagymaros fölött magasodó Hegyestető is, a folyó nullpontja fölött 370 m magasságban. Egymillió év alatt ennyit emelkedett a hegy, ennyivel véste be magát a Duna! Dunakavics borítja a Visegrádi-Várhegyet, a Nagy-Villámot, a dömösi Prépost-hegyet stb. A teraszok száma nyolc, a mai Magyarországon egyedül itt tanulmányozhatjuk a hazai folyóvölgy-képződés teljes folyamatát. A legalsó, geológiai „jelenkori” terasz a jelenkori ártér. A legfontosabb a pleisztocén-végi ún. „városi terasz”, ez ármentes, és megfelelő szélességben kíséri valamennyi hegy- és dombvidéki folyónkat. Biztonságos terepet, kavicsos szűrt jó ivóvizet szolgáltat a településeknek (Pest, Buda, Szentendre, Vác és a Dunakanyar valamennyi községe). Kiegyenlített felülete kedvező az út- és vasútépítésére.

A Duna visegrádi áttörése a Magyar-középhegység legfontosabb átjárója. Közél esik a Kárpát-medence útvonalait már az ókor óta csomozó dunai gázlókhöz, révekhez (Megyeri, Jenő stb.- rév), a közúti és vasúti hidakhoz. Itt húzódott a római birodalom Alsó-Pannóniai limese. Határerődjei maradványait megtaláljuk a Dunakanyar teljes hosszában (Szentendre, Dunabogdány, visegrádi Sibrik-domb, Hidegtelek-kereszt stb.). Őrtornyok vigyázták még a balpartot is: romjaikat megtaláljuk Dunakeszin, Szobon.

A népvándorlás idején a Dunakanyar a „népek kapuja” szerepét játszotta. Eddig és nem tovább terjeszkedett Nagy Károly birodalma az avarok leverése után.

Az egymást váltó népek közül egyedül a magyar töltötte ki teljesen a Kárpát-medencét. Vezérei a nomád népek hagyományai szerint változtatták téli és nyári szállásait, legelőiket. A két fejedelem a Duna partvonalát választotta szállásváltó útvonalnak. Árpád és utódai a déli szakaszt, Kurszán Aquincumtól a Csallóközig az északit. Kurszán halála után (orvul törbe csalták a bajorok) a Dunakanyart Árpád vette hatalmába. A festői szoros füves folyóteraszán az Árpád-nemzetség hadai, lovai, szekerei dübörögtek emberöltőkön keresztül.

A középkorban a Közép-Európát Bizánccal összekötő keleti kereskedelem útvonala volt. Az Alföldön át az erdélyi folyóvölgyeket követve Brassó felé vezetett a kereskedő-karavánok útja. Így nyert árumegállító jogot Visegrád és Nagymaros szabad királyi város. Nem véletlen, hogy éppen Visegrádon ült össze 1335-ben a sokat emlegetett Visegrádi Kongresszus, amelyen Róbert Károly királyunk igazságot tett a cseh és a lengyel király vitás ügyeiben, majd közös megegyezéssel Bécs árumegállító jogának elkerülésére hoztak intézkedéseket.

Az ország három részre szakadása után a Dunakanyar jelentősége elhalványult. Várai rommá lettek, természeti adottságaira, védelmi funkciójára nem volt szükség többé. A török pusztítást átvészelt városai, Esztergom, Vác és Szentendre csendes egyházi, közigazgatási és kereskedelmi központok lettek, és az utolsó időkig elsősorban ezt a jelleget képviselték a magyar kis- és középvárosok sorában.

Új fejezetet nyit a táj életében a világszerte fellendülő belföldi és nemzetközi turizmus. Megindult a vidék részletes tudományos feldolgozása. Környezetminősítési, tájtipológiai tanulmányok készülnek a természeti erőforrások közös értékelése és távlati igénybevitelük optimalizálása céljából. Ha megőrizzük vagy helyreállítjuk az Európában egyedülállóan szép, forgószínpad-szerűen változatos folyóvölgy természetes állapotát, és megteremtjük a civilizált vendégfogadás feltételeit, a Dunakanyar oázissá válhat a nyugalomra, pihenésre, regenerálódásra olyannyira rászorult város-lakók számára.